

AZ ÁLLAM ÉS A TÁRSADALOM SZEREPE A MUN- KÁSVÉDELEM TERÉN.

Szántó Menyhért miniszteri titkárnak a Társadalomtudományi Társaságban
1900 márcz. 8-án tartott felolvasása.

A Társadalomtudományi Társaság egyik gyűlésén, Pikler Gyula tanár érdekesen és meggyőzően fejtette ki azt az igazságot, hogy a szociálpolitikai reformokat ugyanaz az erő juttatja diadalra, a mit minden természetes evolutionál tapasztalunk, t. i. a demokratikus szervezetekben az erősebb érvényesül a gyöngbéssel szemben. A társadalmi politika terén a nagytömegű osztály egyenlősítő törekvése eddigelé csak politikai jogok kivívására szorítkozott, de már az utóbbi időben gazdasági téren is lépésről-lépésre érvényesül a kisebb számú kiváltságos osztálylyal szemben.

Ennek a nivelláló törekvésnek egyik nyilvánulása a *munkásvédelem*.

Nem szükséges a munkásosztály számbeli szaporodásának okaival foglalkoznunk. Ez is természetes következménye a közgazdasági fejlődésnek.

Az ipar története száz év óta azt mutatja, hogy a kis termelő nem állja ki a nagy termelő versenyét.

Eddigelé a tudósok — óhajtva bár — de hiába várták a nagyobb technikai haladástól a kisipar versenyképességének fellendülését. Az események folyása csak nem akar az óhajtott irányba fordulni, sőt a nagy vállalatok nemhogy elaprózódnának, hanem inkább kartelekbe tömörülnek, újabban a még szorosabb kötelékű trus-tökbekben egyesülnek.

Még a földművelés terére is áthat az a törekvés, mely a termelők számát korlátozza; pedig a téren a termelésnek úgyis szemmel látható határt szabnak a földnek korlátolt terjedelme és a termelés természeti feltételei. Mégis maguk az államok is állítanak fel korlátokat a »Small holdings Act«-tel az Anerbenrechtrel stb. A mikor az állam kimondja, hogy a kisbirtok csak egy kézben maradhat, nem szabad tovább szétdarabolni,

azzal a birtokból kizárt többi testvéreket bérmunkásokká teszi. De ezt megtenné a magukra hagyottak gazdasági harcza is, csakhogy több küzködéssel és több existentia vergődése és pusztulása árán.

Mi lesz a fejlődés következése, — azt nem a mi célunk kutatni. Egy eredménye megvan, t. i. az, hogy az önálló gazdasági existentiák száma fogy, tehát a bérmunkások száma aránylag is, abszolúte is növekedik.

Ezt a jelenséget minden népszámlálás a számok nagy tömegével igazolja.

A termelés centralizálása és a növekedő munkakínálat természetesen a munka olcsóbbodására vezet. Ez okozta nálunk, hogy a feles kukorica-földből harmados, negyedes lett, sőt még egyéb munkával is tetézte szolgálatát a földműves a megapadt munkabérért.

Az ipari munkánál a vállalkozónak még erősebb a törekvése a munkabér leszállítására, mert az ipari gyártmányok versenye élesebb, mint a gazdasági terményeké.

Ez a verseny okozza azt, hogy a munkaadó a termelési költségeket s ezek közt a munkabért is csökkenteni igyekszik. S így mind a versenyképesség fokozása, mind a munkakínálat növekedése arra hat, hogy a munkabérek csökkenjenek és az áruk olcsóbbodjanak.

A termelési költségek apadása tehát nem csupán a vállalkozó érdeke, hanem egyúttal a fogyasztónak is haszna.

Az áruk túlságos olcsóbbodása ellen a vállalkozót a kartel és trust védelmezi.

Ezekben keresi a nagyipari termelés boldogulása biztosítékát. Amerikában consolidatióknak is nevezik ezt a kolosszális szabású társulást.

Sőt az államok maguk is önkénytelenül, csupán a viszonyok nyomása alatt, egymás után kartellíroznak egyes foglalkozási ágakat. Az a törvény, a mely pl a szeszgyártás vagy a czukorgyártás kontingentálását kimondta, termelési kartellt iktatott törvénybe: az állam ügyel arra, hogy a meglévő termelés bizonyos mértéken túl ne fokozódjék, új termelők a régieknek versenyt ne támasszanak.

A kartelek megtűrésével, sőt állami elismerésével igazoltuk azt, hogy a fogyasztás igényeinek az árak tekintetében határa van.

Ezzel a termelésnek egyik tényezőjét — a tőkét — vé-

delmezzük a termelés veszteségeivel szemben. Ehhez hasonló védelmet joggal követelhet a termelésnek másik tényezője: a munka.

Egyik jeles közgazdasági írónk, dr. Mandello Károly, e két termelési tényezőre igen elmés és éppen idevágó distinkciót állított fel. Kifejtette t, i., hogy a tőkében rejlő erő marandó, sőt termelő működése közben gyarapszik; ellenben a munkás ereje, a mikor érvényesül és működik, már apad és gyengül, tehát ez szorul védelemre.

Mire terjedjen ki a munkásvédelem?

E feladatokat talán a következő 3 csoportra sorozhatnók.

1. a munkások testi épségének megóvása;
2. a keresetképtelenség idején való ellátásuk;
3. a munkások életszükségleteinek lehető biztosítása.

E feladatok ellátása nem csupán a humanizmus altruistikus elvei alapján követelendő, hanem meg kell e tekintetben állapítani az államnak és társadalomnak politikai kötelezettségét is.

A feladatok első csoportjába tartozik az, hogy a munkaadót felelőssé kell tenni azokért a károkért, a mik a gépek, a berendezés, a munkarend hiányosságából a munkás testi épségére hárulnak. E felelősség elve nálunk is meg van már, de nincs eléggé kifejlesztve. Az iparfelügyeletet is ebből a célból honosítottuk meg.

A munkaadó szavatossága az ipari államokban az ipartelemek lényeges átalakulását idézte elő főleg az életbiztoság és egészségügy követelményeinek megfelelően.

A munkásosztály testi épségéért szükséges a női munka és a gyermekmunka kímélése, aminek mértékét általában is de meg az egyes foglalkozási ágakra nézve külön-külön is meg kell állapítani.

Ugyanezért volt szükséges a vasárnapi munkaszünet törvénybe iktatása és nem kerülhetjük el, hogy a maximalis munkaidőt is vidékenként és foglalkozási ágak szerint törvényerejű intézkedéssel állapítsuk meg.

Mindez az intézkedés arra való, hogy a munkás megőrizze keresetképtelenségét a korrallal járó természetes határok között.

Feltételezhetjük, hogy rendes viszonyok között a munkás fenn tudja tartani magát és családját a míg ép, egészséges. De mit tegyen a keresetképtelenség napjaiban?

A munkás keresete a legtöbb esetben csak akkora, a miből éppen megél, tőkegyűjtésre ritkán telik.

Nincs tehát tartaléka, a miből újabb kereset nélkül fentart-hatná magát s a mi a kereset hiányával szemben ellenálló erőt adna neki.

Ha a keresetképtelenség csak múltó jelenség, ezen át kell a munkást segíteni, már csak a nemzeti vagyon és termelő képesség érdekében, mert ez kevesebb áldozatot kíván, mint hasonló munkabíró egyénnek újból való fölnevelése.

Érdekes tapasztalatot szereztek Angolországban a munkás-szövetkezetek, Németországban az aggsági és rokkantsági biz-tosító intézetek az üdülő házak létesítésével. A belső betegségtől — többnyire tuberkulózistól — rokkant munkásokat fenyves vidé-ken üdülő házakban helyezik el és legtöbbször néhány hónapi ott tartózkodás után visszanyeri munkaerejét. Ha nem kerül ismét egészségtelen lakásba és foglalkozási viszonyok közé, évek során át bírja még a munkát.

Jóllehet az üdülő házak intézményét humánus szellem kel-tette életre, mégis az eddigi tapasztalat azzal a reménnyel biztat, hogy ez a gondoskodás voltaképpen nem is jár anyagi teherrel. A biztosító-intézet szempontjából ugyanis úgy áll a helyzet, hogy ha a munkás mindjárt a krónikus betegség kez-detén kerül gondozás alá, többnyire csakhamar és tartósan visszanyeri munkaerejét és huzamos időn át marad aktív — fizető — tagja a biztosító-intézetnek; holott e gondoskodás nélkül rok-kant maradt volna és ugyanazon időn keresztül rokkantsági járadék címén csak megterhelte volna a biztosító-intézet pénztárát.

Ha állandó a munkaképtelenség — elaggott korban vagy gyógyíthatatlan rokkantság esetén — akkor is kell a szegény mun-kás ellátásáról gondoskodni, nem számításból, hanem humaniz-musból.

Ez természetesen a munkabér emelkedésével jár, akár a munkás kapja kezéhez és maga teszi félre a biztosítási díjat, akár a munkaadó gondoskodik munkásai biztosításáról. Ez sar-kalatos követelmény.

A munkabér minimuma nem lehet kisebb, mint a miből a munkás fenn tudja magát tartani akkor is, a mikor már dol-gozni nem bír.

Erre szolgál a munkásbiztosítás intézménye.

Feladatai: a betegsegélyezés, az aggsági és rokkantsági el-látás, az özvegyek és árvák gondozása, munkahiány esetére való gondoskodás.

A munkásbiztosítás egész teljességében még sehol sincs megvalósítva, de a nyugati országokban sok meg van már belőle, a miből okolhatunk.

Meg kell itt emlékezni még egy szemponttól, arról t. i., hogy a munkás életigényeit ne mérjük a legszűkebb természeti szükség mértékével. Rég ismert igazság, hogy ha az életnek semmivel sem adunk többet, mint amire a természetnek szüksége van, az emberélet az állatéval egyértékű lesz.

A helyes társadalmi politika arra törekszik, hogy az emberi jólét általánossá váljék, hogy a vagyontalan osztálynak is mindinkább része legyen az élet kényelmi és magasabb szellemi élvezeteiben.

Sem a jólétben szertelenül dúskálók, sem a nyomortól elcsigázottak nem működnek közre az emberiség haladásában, csak a tűrhető vagy inkább a kellemes életviszonyok közt levők tesznek valamit embertársaik és a köz érdekében.

Hogy ehhez az átlagos életmódhoz a vagyontalan néposztály is hozzájuthasson, az a munkásvédelem feladata.

Hogy mekkora kereset biztosíthatja a munkás életszükségeit, ez egyebek közt az állami és társadalmi intézményektől is függ.

A munkásokat érintő állami és társadalmi berendezkedéseknek tehát magával a munkásvédelemmel harmóniában kell lenni. Mert pl. az adórendszernek nagyon sok módosulása egyenesen emeli vagy csökkenti a munkabért.

Az az állami háztartás, mely szükségleteinek tetemes nagy részét az elemi életszükségekre kivetett fogyasztási adókból fedezi, a munkásosztály érdekében reformokra szorul.

De itt utalnom kell mélyen tisztelt elnökünk Pulszky Ágost képviselő úr bölcs útmutatására, mely társaságunk alakuló gyűlésén sokunk figyelmét megragadta, azt mondván, hogy minden közérdekű óhajtatást a gyakorlati lehetőség mérlegére kell tenünk, mert sokszor az elméletileg igazaknak és helyeseknek látszó tételek csak nagyobb károk árán volnának megvalósíthatók.

Ilyen ez a kérdés is. A fogyasztási adóknak jókora része a munkásosztály terhe, de ha ezt egyszerre megakarnók szüntetni és a hiányát pl. a vállalati tőkére kivetett újabb adóval pótolni, azt érnők el, hogy úgy is tőkeszegény országunktól a tőke és a vállalkozó kedv visszahúzódnék és ilyen radikális

adóreformmal nemhogy javítanók a munkásosztály helyzetét, hanem még rontanók, holott épen a tőke idevonzásától és a vállalkozó kedv fölébredésétől várjuk a munkátalanok ezernyi és ezernyi seregének keresethez jutását.

A társadalmi intézmények közül is legalább egyet bátor vagyok megemlíteni: a munkásszövetkezeteket.

A szövetkezetek célját a nagytőke előnyeit a kis existenciákra kiterjeszteni, könnyebb a kistermelők, mint a vagyontalan munkásosztály körében megvalósítani.

Hitelintézeteink tényleg abban az irányban is fejlődtek, hogy a könnyebb feladatokról mentek át lassan a nehezebbekre. 15 évvel előbb volt szövetkezeti földhitelintézetünk a nagybirtok hiteligenyei számára, mint a középbirtok számára. Újabb 25 év telt el, míg a szükséges intézmény valósággá lett a kis gazdasági és ipari termelők személyi hiteligenyeinek kielégítésére.

A munkásosztály számára eddigelé csak egy hitelszervezetünk van: a zálogház.

A kigazda, a kisiparos, ha hitelszövetkezetben társul, 7 vagy 8%-os kölcsönnel fedezi hitelszükségletét; megtakarított pénzét pedig ugyanott 4 $\frac{1}{2}$ —5%-kal kamatoztathatja.

A munkásosztály megtakarított filléreit a postatakarékpénztár kamatoztatja 3,6%-kal; hitelszükségletét pedig annyira, mennyire a zálogház fedezi átlag 24%-ra.

Van valami visszásság abban, hogy a vagyontalansággal a takarékoságnak ily sovány gyümölcse, a szorult helyzetnek ily nyomasztó következménye jár együtt; és e visszásságon segíteni a társadalom feladata.

Okvetlen felmerül itt az a kérdés, ki viselje a munkásvédelem költségét.

A munkásvédelem a termelési költségét növeli, végeredményében tehát a fogyasztónak kell megfizetnie azoknak a használati cikkeknek magasabb árában, a miknek előállításán a munkás dolgozott.

Midőn Németország az aggsági és rokkantsági biztosítás intézményét meg akarta alkotni — ez előtt 15 évvel — a szövetségtanács az intézmény egész tervét, a legaprólékosabb adatokkal megvilágítva, a közvélemény bírálata alá bocsátotta.

Még soha semmiféle törvényelőkészítés ilyen intenzív bírálatnak nem volt kitéve mint ez, aminek hatálya, valamennyi ipari munkásra, kereskedelmi, forgalmi és minden egyéb üzleti alkalmazottra, gazdasági és házi cselédre — 15 millió em-

berre — kiterjedvén, a birodalomnak minden lakosát — vagy mint munkaadót, vagy mint munkást — érdekelte.

A tudományos és szakegyesületek, mindenféle klubok felolvasásának éveken át ez volt az állandó tárgya; a birodalom minden zege-zugában megjelenő hírlapok és folyóiratok ezrei czikkezték a tervbe vett intézményről, megvilágítván annak minden helyi vonatkozását; a röpiratok özöne feltárta az egyes érdekkörök aggodalmát és óhajtásait; a tudományos irodalom szorgalmas munkásai feldolgozták ezt a beláthatatlan nagy anyaggyűjteményt és az egyetemi tanszékek előadásuk és megvitatásuk tárgyává tették az intézmény tervét.

E sokágú véleményből kiemelkedett egy határozott nézet, mely aztán általánossá is vált, hogy t. i. a munkásbiztosítással járó terhek a termelési költségeket mintegy 7%-al fogják fokozni. Hogy tehát a német ipar megtarthassa saját hazájában versenyképességének eddigi színvonalát, a vámokat átlag 7%-al emelni kell.

Ebből az látszik, hogy a munkásvédelem nem lehet pusztán társadalmi tevékenység, hanem harmonikus állami intézkedésekkel együtt lehet csak megvalósítani. Mint minden gazdasági cselekvésben, úgy ebben is bizonyos mérleget kell szemelőtt tartani; a mérleg egyik serpenyőjére gazdaságosan tehát állandóan csak annyit lehet rakni, amennyit a másik serpenyő túlsúlya elbír. Ez a szempont megóv bennünket minden csalódástól és minden túlzástól.

Minthogy a munkásvédelem az emberiség elodázhatatlan feladatai közé tartozik, az 1900. évi világkiállítás alkalmával tartott párisi nemzetközi munkásvédelmi kongresszuson az a nézet nyilvánult, hogy a munkásvédelem bizonyos feladatait nemzetközi megállapodás tárgyává kell tenni.

A melyik országnak humánusabb szelleme több áldozatot hoz a munkásvédelemért, az ebben a tekintetben nagyobb termelési költséggel dolgozik, mint a másik ország szűkebb keblű termelői.

A meddig a termelés a belföldi fogyasztás kielégítésére szorítkozik, addig ez is, mint a termelés és értékesítés minden más feltétele, az illető országnak belső ügye, — nem tartozik senki másra.

De ha a termelés külföldi piacok ellátására irányul, ott már idegen államok termelőinek versenyével találkozik.

Az idegen piacokért való küzdelemben a versenyképés-

ségnek minden feltétele számításba jön és nemzetközi megállapodások tárgya.

A kölcsönös alkudozás legrégebben a vámtételek megállapítására vonatkozott. Újabban azonban egyebekre is kiterjed, a mik mind a gazdasági harcznak fegyverei.

Hogy csak néhány példát idézzünk, a német birodalommal 1891-ben kötött vám és kereskedelmi szerződésünk kiköti, hogy a vasúti tarifákkal egyik állam sem adhat a maga lakosainak oly kedvezményeket, a miket a másik szerződő állam lakosaitól megtagadna. Ez a megegyezés átment az Ausztriával azóta kötött vámszövetségünkbe is. Bizonyos, hogy ily megállapodás jövőre a nemzetközi szerződésekből többé ki nem maradhat.

A nemzetközi alkudozásnak egyik most tárgyalt kérdése a kiviteli jutalmak szabályozása. A versenyképesség határait mesterségesen eltolják az egyoldalúan adott kiviteli jutalmak, és ha ebben egyik ország a másikkra hezitál, annak végehossza nincs. Az a törekvés tehát, hogy e meddő versenynek kölcsönös megegyezéssel véget vessenek.

Éppen ilyen nemzetközi megállapodás tárgya kell hogy legyen a munkásvédelem is. A mikor az államok egyik kézzel bizonyos vámtételek kedvezményét biztosítják egymásnak, nem lehet, hogy a másik kézzel azt a kedvezményt illuzóriussá tegyék azzal, hogy saját munkásaik emberfeletti kihasználásával termelési költségeiket apasztván, versenyképességüknek azt a határát, a mit a szerződő felek jóhiszeműleg feltételeztek, eltolják.

A jövő fejlődése az, hogy a nemzetközi szerződések ki fogják jelölni a munkásvédelemnek bizonyos minimális határait, melyeket a szerződő államoknak meg kell honosítani.

Hiába alkotnánk azonban törvényeket a munkásvédelemről, ha a köztudatban nem lesz előbb kellő talajuk.

Törvények kimondhatják egyik-másik munkásvédelmi intézmény kényszerítő voltát, de csak akkor fog az fejlődni és megerősödni, ha a társadalomban egészséges gyökere van neki.

Társadalmunknak e tekintetben két nagy hibája van. Egyik az, hogy nem elég altruistikus. Ez még természetes jelenség oly szegény országban, mint a miénk. A megélhetés gondja sokkal inkább lenyűgözi az értelmi osztályt, hogysem ideje,

kedve és munkaereje maradna a vagyontalan osztály érdekeivel sokat törődni.

A másik talán még nagyobb baj az, hogy az altruistikus indulatú embereket egy sajátságos közvélemény bizalmatlan bírálata visszatartja attól, hogy mások érdekeivel törődjenek. Megmagyarázhatatlan az a gyanakodás, az a becsmérő hang, a mivel a közérdekkel foglalkozó emberek működését gyakorta kísérik. És századikban sincs annyi lelki erő, annyi fennkölttség, hogy ezt a méltatlanságot figyelmen kívül tudná hagyni, kellemtelen érzete alól magát emanczipálni tudná.

Azt mondja Tacitus, minél általánosabb bizonyos erény kultusza valamely társadalomban, annál nagyobb becsülés veszi körül a benne még kiválókat.

Talán ennek a fonákja van minálunk: oly ritka az altruizmus, hogy még a hol találkozunk is vele, abban sem bízunk, azt se becsüljük.

Ezért a munkásosztályal való érdeklődés nálunk manapság csak a személyes ismeretség szűk körére szorítkozik. E téren sok tiszteletreméltó példát lehetne felhozni, kivált a nagyiparosok nemes cselekedeteiből.

De nem elég az egyénekenkénti gondoskodás, mert nincs a közvéleményre elég ereje a munkásokért szükséges gondoskodás általánosítására.

Szükséges tehát, hogy a munkásosztályért való érdeklődés a társadalomnak elfogadható foglalkozásai közé tartozzék.

A hol a munkásvédelemmel az állam és a társadalom huzamosabb ideje foglalkozik, ott a szegényebb néposztályok nagy és gyors emelkedését lehet tapasztalni.

Angolországban a munkások 50—60 évvel ezelőtt siralmas helyzetben voltak. Az a közhiedelem, hogy Angolországban van a kiáltó ellentét a legnagyobb vagyon és a tömegek nyomora közt, még abból az időből származik.

Azóta a munkásvédelmi törvények és a munkás-szövetkezetek működése folytán egészen más lett a helyzet.

A munkások testi épségéről a törvények kötelezőleg gondoskodnak; biztosításukról és magasabb életigényeikről pedig az egész országot — még a gyarmatait is — behálózó munkás-szövetkezetek, klubok, kaszinók, oktató és egyéb társadalmi intézmények oly bőségesen gondoskodnak, hogy manapság az ottani munkásoknak több mint fele kielégítő anyagi viszonyok között él; ezeknek ismét a fele része: minden esetre

a munkásosztály elitje — kellemes társadalmi és anyagi helyzetben van, mely értelmiségével és családi életével is kitűnik.

A munkásosztály takarékbetétei ma is nagy összeggel növekednek, tehát az intézmények hatása alatt a vagyontalan osztály képessé vált tőkegyűjtésre is.

Németországban a munkásvédelmi intézkedések újabb keletűek, mint amott, de jó részük kötelező lévén, áldásos hatásuk nagyon szembetűnő. Nemcsak a munkások takarékbetétei növekszenek, hanem életmódjuk, képzettségük, társadalmi helyzetük, szóval erkölcsi jólétük is szemlátomást gyarapszik. Érdekes tanúsággal szolgál a jövedelmi adóbevallások változása. A kisjövedelmű háztartások száma 20 év óta tetemesen megfogyott, a középszerű jövedelműek száma pedig folyton növekedik. A nép jóléte szemlátomást emelkedőben van.

Oly kecsegtető ez az eredmény, hogy a ki látta, mindenkit elfog az a vágy, vajha nálunk is így volna.

Nálunk is megindult már a munkásvédelem iránti érdeklődés és pl. a mezei munkások javára az utóbbi években serény tevékenység mutatkozik. De kívánatos, hogy a munkásvédelmi intézkedések hathatósabban fejlődjenek, mint eddigelé.

E célból tisztelettel javaslom, hogy a Társadalomtudományi Társaság kebelében munkásvédelmi osztály alakuljon, melynek bárki tagja lehessen és a mely egyrészt a hazai munkásvédelem főadataival foglalkozzék, másrészt a nemzetközi munkásvédelmi rodához csatlakozzék s azzal a Társadalomtudományi Társaság, mint annak magyarországi ága útján, érintkezzék.

Szántó Menyhért.